

УДК 336.14:352:330.32

Квачан О.С., Лівацька Т.М.
Українська академія банківської справи,
Сумський державний університет

**МІСЦЕВИЙ БЮДЖЕТ ЯК ДЖЕРЕЛО ВІДТВОРЕННЯ
ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ**

© Квачан О.С., Лівацька Т.М., 2007р.

У статті розглядається сутність понять “управління основним капіталом”, “капітальні інвестиції”, “оборот основного капіталу”, з’ясовуються система задач щодо управління основним капіталом та умови їх забезпечення, місцевий бюджет визначається як одне з джерел оновлення і формування основного капіталу. Акцентується увага на аналізі структури капітальних інвестицій за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів як загалом по Україні, так і окремо по Сумській області, визначається роль бюджету у капітальних інвестиціях в основний капітал.

This article examines essence the concepts of “management the fixed assets”, “capital investments” “turnover of basic capital”, finds out the system of tasks in relation to the management of the fixed assets and condition of their providing, a local budget determines as the source of update and forming of the fixed assets. Attention is also accented on the analysis of structure by capital investments due to facilities of the state budget both on the whole on Ukraine and separately on Sumy region, the role of local budget in the division of capital investments and bringing in them in the fixed assets.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв’язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Організація та управління основним капіталом є важливою ланкою системи фінансового менеджменту. Про актуальність цього управління свідчить активний розвиток його теоретичного базису та ефективні форми практичного застосування. Основний капітал як об’єкт управління представляє собою систему стратегічних та оперативних управлінських рішень, які спрямовані на ефективну діяльність підприємства. Сучасна система управління основним капіталом володіє значним арсеналом прогресивних технологій, нововведень, новітніх технологічних процесів, які дозволяють успішно вирішувати одну з головних цілей функціонування підприємства – забезпечення фінансової стабільності, підвищення добробуту підприємства та отримання доходу в результаті його діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми. Проблемі управління основним капіталом та джерелам його формування та відтворення завжди приділялась велика увага, адже подальший розвиток управління основним капіталом на підприємствах різних форм власності потребує поглиблення практично-теоретичних досліджень, які будуть спрямовані на детальний розгляд складових основного капіталу. Аналіз методологічних підходів щодо управління основним капіталом призводить до висновку, що дослідженню даної проблеми присвячена велика кількість робіт, серед яких можна виділити праці наступних науковців: Авдеєнко В.М., Афанас’єв В.О., Бланк І.О., Котлов В.О., Покропивний С.Ф. та ін.

Цілі статті. Головною метою написання даної статті є визначення ролі державного та місцевих бюджетів як зовнішніх джерел фінансування у відтворенні основного капіталу.

Основний матеріал дослідження з повним обґрунтуванням наукових результатів.

Управління основним капіталом представляє собою певну систему принципів, заходів та методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних з оптимальним формуванням основного капіталу з різних джерел відтворення, а також забезпеченням його ефективного використання в результаті певних видів фінансово-господарської діяльності підприємства [1]. Управління основним капіталом представляє собою систему вирішення наступних завдань:

- 1) формування достатнього рівня наявності основного капіталу, який здатний забезпечити необхідні темпи економічного розвитку підприємства. Ця задача реалізується шляхом визначення загальної потреби підприємства в основний капітал, розробки схеми заходів щодо залучення певних форм основного капіталу, визначення основних та додаткових джерел формування основного капіталу;
- 2) оптимізація розподілу основного капіталу за видами діяльності, напрямами використання. Ця задача реалізується шляхом аналізу видів діяльності на підприємстві, визначенню найбільш привабливих видів діяльності та залучення основного капіталу до них; формування системи розподілу основного капіталу за їх напрямами з метою отримання прибутку (доходу) від ефективного використання основного капіталу;
- 3) забезпечення умов досягнення максимальної доходності та ефективного використання. Ця задача реалізується шляхом визначення та дотримання умов залучення, збереження, експлуатації та використання складових основного капіталу з метою підвищення його ефективності. Максимальна доходність невід'ємно пов'язана з фактором ризику, тобто при використанні основного капіталу у виробничому процесі необхідно враховувати фактор ризику з урахуванням його розміру. Рівень ризику знаходиться у прямій залежності від рівня очікуваної доходності, формуючи єдину шкалу „доходність – ризик”. Ця шкала відображає параметри рівня ризику використання основного капіталу в різних формах та видах діяльності, які відповідають конкретним параметрам рівня очікуваної доходності;
- 4) забезпечення постійної фінансової рівноваги підприємства в процесі його діяльності та розвитку. Така рівновага характеризується високим рівнем фінансової стійкості та платоспроможності підприємства на всіх етапах його розвитку та забезпеченням оптимальної структури основного капіталу і його капіталовкладенням в найбільш ефективні основні засоби;
- 5) оптимізація обороту основного капіталу. Ця задача вирішується шляхом ефективного управління капітальних інвестицій в основний капітал з його різних джерел формування та відтворення. Результатом цього є ефективне залучення капітальних інвестицій в ті складові основного капіталу, які на даний час є найбільш прогресивними і в результаті своєї діяльності здатні покращати фінансові результати роботи підприємства.

Вибір альтернативних джерел фінансування відтворення основного капіталу ґрунтується на оптимальному співвідношенні власних, залучених та позикових коштів, які, в свою чергу, поділяються на конкретні види грошових надходжень:

- власні джерела фінансування відтворення основного капіталу:
  - амортизаційні відрахування;
  - нерозподілений прибуток;
  - частина статутного капіталу;
  - погашення довготермінових фінансових вкладень;
  - віддача в оренду частини майна;
  - іммобілізований в інвестиції зайвий оборотний капітал;

- додатковий капітал;
- резервний капітал;
- фонд індексації балансової вартості основних засобів.
- позикові джерела фінансування відтворення основного капіталу:
  - довготермінові кредити банків;
  - емісія облігацій;
  - цільовий державний кредит;
  - податковий інвестиційний кредит;
  - лізинг;
  - бланковий кредит.
- залучені джерела фінансування відтворення основного капіталу:
  - емісія акцій;
  - емісія інвестиційних сертифікатів;
  - безвідшкодовне цільове фінансування; іноземні інвестиції;
  - кредиторська заборгованість (стійкі пасиви);
  - бюджетні асигнування;
  - грошові кошти державного та місцевого бюджетів на безпосереднє цільове фінансування.

Аналізуючи економічну сутність основного капіталу, варто відзначити, що найбільш питомою за своїм економічним змістом є стадія визначення резервів формування, відтворення та залучення основного капіталу, оскільки від вибору джерел фінансування залежить подальше використання основного капіталу та визначення фінансового результату. На вибір джерел відтворення мають вплив наступні фактори:

- організаційно-правова форма підприємства. Цей фактор визначає в першу чергу форми залучення капітальних інвестицій;
- галузеві особливості господарської діяльності підприємства. Характер цих особливостей визначає структуру основного капіталу;
- розмір підприємства – визначає, за рахунок яких джерел можна розрахувати потребу в основному капіталі підприємства, яке знаходиться на стадії створення або будівництва;
- свобода вибору джерел фінансування: в результаті визначення виду підприємства існує можливість вибору джерел фінансування, але іноді спектр доступних джерел формування капіталу зводиться до декількох альтернатив.

Капітальні вкладення являють собою інвестиції, спрямовані на будівництво і придбання нових основних фондів, розширення, реконструкцію, технічне переозброєння діючих основних фондів. Вони виступають як матеріалізована форма технічного прогресу, важливий чинник інтенсифікації, збільшення обсягів та підвищення ефективності діяльності господарюючих суб'єктів. Вплив капітальних інвестицій на ефективність господарювання виявляється в підвищенні продуктивності праці, збільшенні прибутку підприємств [2].

Джерела фінансування капітальних вкладень – кошти, що скеровуються на створення нових, розширення, реконструкцію чи технічне переобладнання складових основного капіталу. Використання того чи іншого джерела та їх структура в загальному обсязі капітальних вкладень залежить від обсягів будівництва, термінів окупності витрат, а також відтворювальної структури капітальних вкладень [3].

Одним з альтернативних джерел відтворення основного капіталу є бюджетні кошти. Особливо актуальним для України розгляд цього питання є через постійний брак коштів

на відновлення та підтримання основних засобів соціальної сфери, об'єктів комунальної власності, які, на жаль, знаходяться у жалюгідному стані.

Нормативно-правовим документом, який регулює загальноправові, економічні та соціальні засади інвестиційної діяльності є Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.91 № 1560-ХІІ. Базові поняття з бюджетного інвестування мають бути закладені у Бюджетному кодексі України (далі -БК), але у ст. 2 "Визначення основних термінів" вони відсутні. Визначення державних централізованих капітальних вкладень наведено лише в Положенні про фінансування і державне кредитування капітального будівництва, затвердженому спільним наказом Мінекономіки, Мінфіну та Держбуду від 23.09.96 № 127/201/173. Основою для прийняття рішення щодо здійснення державних інвестицій відповідно до ст. 13 Закону України "Про інвестиційну діяльність" є прогноз економічного та соціального розвитку, цільових і комплексних програм та техніко-економічні обґрунтування доцільності інвестицій. Правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України визначені Законом України "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного та соціального розвитку України" від 23.03.2000 № 1602/ІІІ.

Відповідно до ст. 87 Бюджетного кодексу України до видатків Державного бюджету України, крім видатків на здійснення державних галузевих програм, належать видатки на виконання державних інвестиційних проектів. Джерелом фінансування інвестиційних проектів є також субвенції, що надаються з державного бюджету місцевим бюджетам на виконання інвестиційних проектів, які, відповідно до ст. 71 БК, зараховуються до бюджету розвитку місцевих бюджетів. У нормативно-правовому порядку не визначено поняття державних і регіональних інвестиційних проектів, а також порядок, умови та механізм їх реалізації.

Розглянемо структуру капітальних вкладень загалом по Україні (рис.1).

Загалом по Україні обсяг капітальних вкладень стрімко зростає, за 3 роки він зріс у 2,4 рази і склав на кінець 2005р. 111174 млн. грн. У 2006 році спостерігалася аналогічна тенденція. Основною сферою спрямування капітальних інвестицій в Україні є основний капітал, обсяги його фінансування зросли з майже 80% у 2002р. до 86% за даними за січень-вересень 2006р. Інвестиції в основний капітал за січень-вересень 2006 р. порівняно з відповідним періодом попереднього року зросли на 16,1% (за січень-вересень 2005 р.– на 3,4%) і склали 68201,4 млн. грн. Приросту обсягів інвестицій в основний капітал досягнуто у 25 регіонах (у січні-жовтні 2005 р. – у 13 регіонах).

* - 2006р. представлено даними за 9 міс.

Рис. 1. Структура капітальних інвестицій України 2002 - 2006 рр.

Отже загалом в Україні у сфері капітальних інвестицій спостерігається тенденція, яку можна б було назвати позитивною (обсяги капітальних інвестицій постійно зростають і більш швидкими темпами збільшуються вкладення в основний капітал), але при розгляді цієї тенденції не врахована інша супутня сфера – капітальний ремонт. Витрати на капітальний ремонт зростають досить швидкими темпами - 2,8 рази за 3 роки і становлять 10% від капітальних інвестицій загалом та 12% від вкладень у основний капітал. Це свідчить не тільки про високий рівень зносу основного капіталу у деяких видах економічної діяльності, а й про тенденцію “мігруючої вартості основного капіталу”. Вона полягає в наступному: вітчизняні підприємства, що нарощують виробничі потужності, придбають практично зношені, а інколи й списані засоби виробництва у вітчизняних та зарубіжних виробників аналогічної продукції. Можна зробити висновок, що реальні інвестиції в основний капітал мають значно менші обсяги, ніж відображають статистичні дані.

Враховуючи державний рівень важливості фінансування відтворення основного капіталу, є доцільним розгляд обсягу бюджетних інвестицій, спрямованих на створення та відновлення основних фондів за джерелами фінансування.

Розглянемо активність вкладень у основний капітал на державному рівні (рис.2). З аналізу наявних даних можна зробити висновок, що держава через бюджетну систему приймає не досить активну участь у нарощенні основного капіталу. Витрати державного бюджету на основний капітал склали 5077 млн. грн. за 2005 рік. Динаміка державних інвестицій мала тенденцію розвитку з 2002 по 2004 рр., тоді частка їх у загальному обсязі зросла з 5 до 11%, у 2005 вона знизилася і стала стабільною - приблизно 5%, ця тенденція зберігається і у 2006р.

* - дані за місцевими бюджетами у 2005р. відсутні

Рис. 2. Інвестування основного капіталу України 2002 - 2006 рр.

Місцеві бюджети витрачають на основні засоби стабільно 5% від загального обсягу вкладень, це становить приблизно 40% від інвестицій з бюджетів обох рівнів, у 2006р. спостерігається підвищення ролі місцевих бюджетів у цій царині - на 8%. Але необхідно зазначити, що згідно з Бюджетним Кодексом на місцеві бюджети покладено видатки соціальної сфери на місцях і більшість видатків здійснюється у цій сфері, тобто у неприбутковій сфері.

Необхідно зазначити, що видатки на капітальні вкладення на державному рівні розподіляються необґрунтовано. Аналіз розподілу коштів, виділених регіонам, на предмет застосування принципу справедливості та неупередженості, свідчить, що вже у 2001 році більше половини їх виділено п'яти регіонам, а саме: місту Києву - 37 млн. грн. (29,8 відс. від загальної суми), Закарпатській області - 11,8 млн. грн. (9,5 відс.), Харківській - 10,7 млн. грн. (8,7 відс.), Донецькій - 6,8 млн. грн. (5,5 відс.) та Луганській - 4,8 млн. грн. (3,8 відсотка). У 2002 році ситуація суттєво не змінилась. Найбільше коштів виділено місту Києву - 27,1 млн. грн. (9,4 відс.), Донецькій області - 21 млн. грн. (7,3 відс.), Харківській - 19,2 млн. грн. (6,6 відс.), Одеській - 17,1 млн. грн. (5,9 відс.) та Дніпропетровській - 15,6 млн. грн. (5,4 відсотка). У 2003 році по більшості регіонів на об'єкти, які в попередні роки фінансувалися за рахунок державних централізованих капітальних вкладень, спрямовано субвенції, 14-ти регіонам не було виділено жодної гривні. У подальшому зберігається подібна тенденція.

Розглянемо політику бюджетних вкладень у основний капітал на прикладі Сумської області (табл.1,2).

Таблиця 1.

**Інвестиції у основний капітал Сумської області у 2001 - 2006 рр.,
млн. грн.**

№	Показник	2001	2002	2003	2004	2005	2006*
1.	Україна	32573	37178	51011	75714	93096	68201
2.	Сумська обл.	981	966	931	1102	1441	797
3.	Частка Сумської обл. від державного рівня, %	3,01	2,60	1,83	1,46	1,55	1,17

* - 2006р. представлено даними за січень-вересень

З наведеної таблиці очевидно, що Сумська область не є інвестиційно привабливим регіоном. Держава також не стимулює розвиток економіки у цьому регіоні (рис.2).

Таблиця 2.

Інвестиції у основний капітал Сумської області за джерелами фінансування 2002 - 2006рр., млн. грн.

Показник	2002		2003		2004		2005		2006*	
	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%
Всього,	966	100	931	100	1102	100	1441	100	499,4	100
у тому числі за рахунок:										
коштів державного бюджету	30	3,1	39	4,2	43	3,9	54	3,8	10	2
коштів місцевих бюджетів	17	1,8	38	4,1	50	4,5	62	4,3	11	2,2
власних коштів підприємств і організацій	845	87,5	747	80,3	862	78,2	1047	72,6	362,6	72,6
інших джерел фінансування	74	7,7	107	11,5	147	13,3	278	19,3	115,8	23,2

* - 2006р. представлено даними за I півріччя

З наведених даних можна зробити висновок про досить низький рівень державного фінансування вкладень у основний капітал у регіоні - 2-4% від загального обсягу. При цьому уряд не хоче заохочувати інвестиційну діяльність місцевих бюджетів, їх здатність самостійно розпоряджатися коштами, обсяги їх вкладень відриваються від державних максимум на 0,6%. Якщо розглянути тенденції в інвестиціях на державному та місцевому рівнях, то немає їх узгодженості - у 2004 році порівняно з 2002 фінансування вкладень області за рахунок бюджетних коштів різко знизилося з 1,9% до 0,54%, тоді як бюджетні інвестиції у цей же період зросли на 6% (табл.3). Загалом основним джерелом інвестування залишаються власні кошти підприємств та організацій, а бюджетні вкладення в область є відносно стабільними і складають 6-8%, це досить низький показник. Найбільша частка інвестицій у основний капітал у області спрямовується на модернізацію таких важливих галузей економіки як промисловість та транспорт і зв'язок; але цей обсяг та спрямування досягнуто загалом за рахунок власних коштів підприємств і організацій.

З'ясуємо, яка ж частина бюджетних коштів спрямовується в основний капітал області і чи існує певна тенденція розподілу коштів.

З наведеної таблиці видно, що обсяг бюджетних інвестицій у область зменшується досить швидкими темпами. В результаті зниження темпів інших видів спостерігається економічний занепад, на який не звертається увага на державному рівні. А з рис.3 видно, що приблизно 20% бюджетного інвестування у область спрямовано у нарощування бази основних засобів державного управління.

Таблиця 3.

Частка Сумської області у бюджетному фінансуванні основного капіталу 2002 - 2004рр.

Показник	2002	2003	приріст, %	2004	приріст, %
1. Загальний обсяг бюджетних інвестицій, Україна, млн.грн.	3228	5665	+ 75,5	11489	+ 102,8

2. Обсяг бюджетних інвестицій у Сумську область, млн.грн.	47	77	+ 63,8	93	+ 20,8
3. Частка інвестицій у Сумську обл. від загальнодержавного інвестування, %	1,46	1,36	- 0,1	0,81	- 0,55

Окрім того, частка коштів, спрямованих у державне управління, має хоча й не досить помітну тенденцію до зростання - 15,7% у 2002р. та 21,7% у 2006р., але дає можливість державному сектору залучати вкладення у свої власні потреби.

Рис.3. Частка інвестицій у державне управління у загальному обсязі бюджетних інвестицій в основний капітал у Сумській обл. у 2002-2005рр.

Висновки:

- обґрунтоване управління основним капіталом є важливою складовою системи фінансового менеджменту як окремого підприємства, так і держави в цілому;
- планування та систематизований, цілеспрямований розподіл капітальних інвестицій коштів на нарощення основного капіталу на державному рівні повинен ґрунтуватися на програмах, розроблених і прийнятих на основі передових технологій у плануванні та прогнозуванні, із застосуванням економіко-математичних та економетричних методів;
- необхідно застосовувати системний підхід до розробки та прийняття вітчизняного законодавства у сфері регулювання бюджетної діяльності та розподілу коштів;
- місцеві органи влади потребують розширення своїх прав та можливостей у використанні бюджетних ресурсів за умов більш жорсткого контролю з їх витрачання.

1. Бланк И.А. *Управление активами и капиталом предприятия*. – К.: Ника-Центр, Эльга, 2003. – 448с. – («Энциклопедия финансового менеджера»; Вып. 2).
2. <http://www.refine.org.ua/pageid-4757-3.html>.
3. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. *Фінансовий словник*. – 2-ге видання, виправлене та доповнене. – Львів: Видавництво „Центр Європи”, 1997. – 576с.
4. *Статистичний щорічник України за 2004 рік за ред.Осауленка О.Г.-К.: ТОВ «Консультант», 2005. – 591с.*